

Ragnar Thoursie:

Elefantsjukan. Berättelser från byråkratin

Albert Bonniers Förlag, 2003

Svensk arbetsmarknadspolitik är unik i flera avseenden och har kommit att bli ett forskningsområde för många discipliner. Nationalekonomisk teori och forskning har haft en central roll såväl i formandet av arbetsmarknadspolitikerna som i utvärderingen av denna. Stockholmsskolans förespråkande av arbetsmarknadspolitiska åtgärder som ett medel för konjunkturstabilisering under mellankrigstiden, och Gösta Rehns och Rudolf Meidners förslag om en aktiv arbetsmarknadspolitik som en del av övergripande ekonomisk strategi är de två tydligaste exemplen på nationalekonomernas roll vid utformandet av arbetsmarknadspolitikerna. Antalet utvärderingar av arbetsmarknadspolitikerna har blivit allt fler. Också andra discipliner uppvisar en omfattande arbetsmarknadspolitisk forskning.

Det saknas emellertid andra typer av litteratur om arbetsmarknadspolitikerna vid sidan av den vetenskapliga. Insikt om samhälleliga skeden och förhållanden erhålls inte bara genom forskning utan också genom bl a memoarer och skönlitteratur.¹ De personer som varit centrala vid framväxten och utformningen av arbetsmarknadspolitikerna har inte skrivit memoarer – förutom Bertil Rehnberg (1999) – och det politiska spelet om arbetsmarknadspolitikerna och administrationen av denna politik har inte behandlats inom skönlitteraturen. Det finns däremot några romaner som behandlar den konkreta arbetsmarknadspolitikerna – där politiken möter de som blir föremål för politiken.

Det är därför desto mer glädjande att det nu finns en mycket intressant och läsvärd bok som tillhör båda dessa genrer självbiografi och skönlitteratur, *Elefantsjukan* av Ragnar Thoursie. *Elefantsjukan* är svår att klassificera. Den är en självbiografi,

samtidigt som det är en beskrivning av en konkret byråkratisk organisation. Men den skulle också kunna betecknas som en roman med ett myller av personer, de flesta av dem anställda vid AMS.

Ragnar Thoursie etablerade sig som en av de ledande svenska lyrikerna under 1940-talet. Han försörjde sig inte på sitt författarskap utan hade hela tiden ett annat heltidsarbete. Under många år fram till sin pensionering år 1985 var han tjänsteman inom den statliga byråkratin. Under de åren var hans skönlitterära produktion mycket liten. Men efter sin pensionering har han givit ut en diktsamling, *Kråkorna skrattar*, och en barndomsskildring, *Ditt ord är ljus*, och nu alltså en tredje mycket omfattande bok. *Elefantsjukan* tar vid efter barndomsskildringen *Ditt ord är ljus* och inleds med åren efter studentexamen då Ragnar Thoursie utvecklas till författare och blir etablerad som modernistisk lyriker. Den ger en intressant bild av den litterära världen i Stockholm under 1940-talet och en beskrivning av hur Thoursie efter olika anställningar som amanuens på psykologiska institutionen vid Stockholms universitet och som förlagsredaktör vid Ljus och Tidens förlag hamnar i den statliga byråkratin – ”poeten som fastnade i tabellverket” är Thoursies rubriksättning. Ragnar Thoursie kom först till ett traditionellt ämbetsverk, Riksförsäkringsanstalten, och sedan till ett av den nya tidens ämbetsverk, Arbetsmarknadsstyrelsen. Ragnar Thoursie stannade vid AMS i trettio år från 1955 fram till sin pensionering 1985, från 1972 som byråchef. Som centralt

¹ Den första essän i Lodge (2002) ger en intressant analys av skillnaden mellan den kunskap som ges av vetenskap och den som ges av skönlitteratur.

placerad i AMS administration har han haft mycket god inblick i verksamheten.

Jag skall här främst uppehålla mig vid de delar av *Elefantsjukan* som behandlar AMS och arbetsmarknadspolitiken. De utgör huvuddelen av boken, men boken innehåller som nämnt mycket mer än så.

Ragnar Thoursie blev anställd under ett interregnum, en mellanperiod, för arbetsmarknadspolitiken mellan Arbetsmarknadskommissionens storhetstid under andra världskriget och expansionens tidevarv från slutet av 1950-talet. AMS grundades 1948 som en fortsättning på Arbetsmarknadskommissionen, en kristidsmyndighet bildad år 1940 med Arthur Thomson som kraftfull chef. Thomson ledde också den utredning som ledde fram till ett permanent förstatligande av arbetsförmedlingarna och inrättandet av AMS. De ekonomiskt goda tiderna efter andra världskriget med låg arbetslöshet gjorde att krav ställdes på att arbetsmarknadspolitiken skulle minska i omfattning. En utredning, kallad "Rubbestadsutredningen" efter dess mest kända ledamot, framförde detaljerade nedskärningsförslag. Dessa förslag följdes till viss del och arbetsmarknadspolitiken och AMS under "Stav den lille" (AMS-chefen Gustav Vahlberg) kände sin verksamhet hotad. Men arbetsmarknadspolitiken hölls kvar på en stabil nivå fram till slutet av 1950-talet, en nivå från vilken den stora expansionen sedan kunde starta.

Ragnar Thoursie ger porträtt av några av den tidiga arbetsmarknadspolitikens huvudaktörer: Edvard Wavrinsky, en av inspiratörerna till de offentliga arbetsförmedlingarna; Arthur Thomson, Arbetsmarknadskommissionens chef och dessutom ordförande i den utredning som ledde fram till bildandet av AMS; och Axel Rubbestad, en ledande bondeförbundspolitiker som bidrog till att tillfälligt begränsa expansionen av arbetsmarknadspolitiken² och som var en symbol för sparsamhet med offentliga medel. De tre personerna är porträtterade genom tre berättelser, Wavrinsky på studiebesök i Tyskland, Thomsons sista dag på Arbetsmarknads-

kommissionen och Rubbestad på tågresa hem efter att ha lämnat sitt (sista) uppdrag som riksbanksfullmäktige. Det är två vänliga och ett elakt porträtt (det senare av Thomson), som tillsammans belyser den svenska arbetsmarknadspolitiken under tiden fram till den stora expansionen.

1957 byts Stav den lille ut mot General Losson (generaldirektör Bertil Olsson) och politiken får en annan och mycket aktivare inriktning. Den baseras på den Rehn-Meidnerska modellen för ekonomisk politik, där den aktiva arbetsmarknadspolitiken är en av huvudingredienserna. Den aktiva arbetsmarknadspolitiken syftar inte längre främst till att vara en konjunkturregulator. Den syftar också till att få arbetsmarknaden att fungera bättre oavsett konjunkturläge och till att få in nya grupper på arbetsmarknaden. Det innebär en arbetsmarknadspolitik som expanderar oavsett konjunkturläge. Med stöd av Sträng och Erlander i regeringen får Losson tillräckligt politiskt stöd för att kunna börja driva sin aktiva politik. Och med tre "tömmar", den ideologiska, den fackliga (med LO och TCO har han majoritet i AMS styrelse) och den administrativa (AMS har en mycket större stab av tjänstemän än departementen) kan han sedan styra en trojka av ministrar (finans-, industri och inrikesministrarna). General Losson har kontrollen. Han är en huvudperson i *Elefantsjukan*, en person som är medveten om sin makt och som utnyttjar den för sina mål. Den period som behandlas är tiden fram till 1972, dvs Bertil Olssons epok. Olssons efterträdare Behnberg (Bertil Rehnberg) har endast en mindre roll.³

Den administrativa "tömmen" – AMS byråkrati – är den som får störst uppmärksamhet i den andra hälften av boken – en byråkrati skildrad inifrån med den frihet som

² Se Wadensjö (2001) för en analys av Rubbestads kamp för att minska omfattningen av arbetsmarknadspolitiken.

³ Boken omfattar som nämnt perioden fram till 1972. Ragnar Thoursie var verksam vid AMS fram till 1985 och det vore mycket intressant med en fortsättning som behandlar den perioden.

skönlitterär framställning ger. Där finns berättelser från den svenska arbetsmarknadspolitikens administratörer i sina kontakter med kollegor i andra länder och där finns porträtt av olika personer och situationer i det dagliga arbetet inom AMS. Det har det sannas eller det sannolikas prägel. Bilden av Gösta Rehn på ett möte på OECD i Paris överensstämmer väl med den bild jag själv har av honom från liknande möten. Än mer underhållande är porträtt av vissa original i administrationen. Det finns berättelser som den om "Den hundsade reformatorn" – om en byråkrat som med hjälp en statistisk undersökning lyckas hämnas en oförrätt som hans chef begått mot honom. Och det finns mycket, mycket mer. Tillsammans ger de olika porträtten och berättelserna en bild av en byråkrati med dess inre liv, maktspel, konflikter. Boken avslutas med poetens anteckningar om byråkratins bestående ordning – små ironiska betraktelser över byråkratins sociala regelsystem – samt en berättelse om en länsarbetsdirektör som inför sin pensionering tar en liten hämnd på de som har makten i AMS.

Vi saknar bra litterära beskrivningar av byråkratin, kanske för att få författare är eller har varit verksamma i denna. Samtidigt behövs litterära beskrivningar för att vi bättre

skall kunna förstå verkligheten, inklusive den verklighet som utgörs av byråkratiska system. Ragnar Thoursie är något så ovanligt som en poet som är byråkrat eller en byråkrat som är poet. *Elefantsjukan* ger nya insikter om byråkratiska system: såväl för dem som forskar om dem, som för dem som arbetar i sådana system eller försöker förstå dem utifrån. *Elefantsjukan* är dessutom en mycket rolig bok, väl värd att läsa också för dem som varken intresserar sig för byråkratier eller arbetsmarknadspolitik.

Eskil Wadensjö

Professor, Institutet för social forskning,
Stockholms universitet

Referenser

- Lodge, D (2002), *Consciousness and the Novel*, Secker & Warburg, London.
- Rehnberg, B (1999), Till arbetsmarknadens förfo-gande. En personlig skildring av den svenska arbetsmarknadens utveckling, Stockholm, Hjalmarsson & Högberg.
- Wadensjö, E (2001), "The Labour Market Policy – Rehn or Rubbestad" in Henry M och E Wadensjö (red), *Gösta Rehn, the Swedish Model and Labour Market Policies*, Ashgate, Aldershot.